

ԵԶՐՈՒՅԹՆԵՐԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄՆ ԸՍՏ ԽՈՍՔԻՄԱՍԱՅԻՆ
ՊԱՏԿԱՆԵԼՈՒԹՅԱՆ

ԿԱՐԻՆԵ ՄԻՔԱՅԵԼՅԱՆ

Հայ լեզվաբանության մեջ խոսքի մասերի կաղապարային դասակարգման սկզբունքն առաջին անգամ հստակորեն ձևակերպել է ԳԱԱ ակադեմիկոս Գ. Ջահուկյանը: «Այս սկզբունքը հնարավորություն է տալիս խուսափելու մյուս սկզբունքների միակողմանիությունից և բառերը քննելու իմաստա-քերականական բոլոր հատկանիշների ամբողջության մեջ... միավորները բնութագրելու բազմակողմանիորեն, գործառականին զուգընթաց հաշվի առնելու նաև իմաստային-իմաստաբանական, ձևաբանական-կատեգորիական, բառակազմական հատկանիշները, վերջին հաշվով՝ **խոսքի մասերը դիտելու բառա-իմաստային ու քերականական հատկանիշների ամբողջության մեջ**, տարբերակելու հիմնական և երկրորդական գործառությունները, խուսափելու միակողմանիությունից, հաշվի առնելու լեզուների առանձնահատկությունները և, վերջապես, հեշտացնելու դրանց ուսուցումը»¹ (ընդգծ. մերն է՝ Կ. Միքայելյան):

Հիմք ընդունելով ջահուկյանական վերոնշյալ դասակարգման սկզբունքները, հայերենի եզրույթակերտման միջոցները՝ փորձել ենք եզրույթների խոսքիմասային արժեքը դիտարկել բառակազմական ու ձևաբանական հատկանիշների զուգորդության մեջ՝ հաշվի առնելով եզրույթների **հնչյունաբանական, իմաստային-իմաստաբանական, ըստ խոսքիմասային պատկանելության դասակարգման, ձևաբանական առանձնահատկությունները**: Այսինքն, մշակվել է սկզբունք, որով կարելի է կատարել եզրույթների դասակարգման համապարփակ քննություն մինչև խոսքային մակարդակ:

Բանալի բառեր – *եզրույթ, խոսքի մասեր, կաղապարային դասակարգման սկզբունք, տարարժեք եզրույթներ, եզրույթակերտման բառակազմական քայլեր, եզրույթակերտման բանաձևեր*

Մույն հոդվածի նպատակն է եզրույթային համակարգերում առկա միաբառ եզրույթների լեզվական օրինաչափությունների վերհանմամբ նպաստել հայերենի եզրույթակերտման և դրա առավել արդյունավետ ուսուցման գործընթացին:

Հայերենի եզրույթաբանության հարցում որոշակի ներդրում ունեցող լեզվաբան Հ. Պետրոսյանն իրավացիորեն նշում է, որ «...հայերենի բառակազմության (բառակերտման) ոչ բոլոր եղանակներն ու միջոց-

¹ Գ. Բ. Ջահուկյան, Խոսքի մասերի կաղապարային դասակարգումը // Լրաբեր հասարակական գիտությունների, 1976, թիվ 1, էջ 16:

ներն են մասնակցում տերմինների ստեղծմանը: Ընդ որում, այդ եղանակներն ու միջոցները տարբեր համամասնությամբ ու արդյունավետությամբ են գործում նաև տարբեր տերմինահամակարգերում. ինչը կարելի է պարզել տերմինահամակարգերի կառուցվածքային առանձնահատկությունների համեմատական ուսումնասիրությամբ»²:

Գիտության տարբեր բնագավառների եզրույթակերտման առանձնահատկությունների քննությունն ունի ոչ միայն տեսական, այլև գործնական նպատակներ՝ բացահայտելու տվյալ համակարգերի եզրույթների կառուցվածքը և դրանց եզրույթակերտման առանձնահատկությունները, կանոնակարգելու գործող համակարգերը, նաև համակարգերում առկա լեզվական օրինաչափությունների քննությամբ նպաստելու եզրույթակերտման հետագա գործընթացին:

Բառակազմության և եզրույթակազմության գործընթացներում առկա են նույնություններ, բայց և որոշակի տարբերություններ: Դրանք ակնհայտ են դառնում ժամանակակից հայերենի բառակերտման և եզրույթահամակարգերի կառուցվածքային առանձնահատկությունների համեմատական քննությամբ³:

Սույն հոդվածում հիմնականում քննել ենք հայերեն միաբառ կազմախոսական (անատոմիական) և լեզվաբանական եզրույթների կազմության միջոցներն ու եղանակները՝ հաշվի առնելով դրանց հնչյունաբանական, բառակազմական, ձևաբանական առանձնահատկությունները:

Այսպես՝

Ա) **գոյական – գոյական - ածական** կադապարով կազմվում է հայերենի միաբառ եզրույթահամակարգերի մեծագույն մասը:

Եզրույթային ինքնուրույն գործածություն ունեցող արմատական հիմքերը բանաձևերում նշված են (Ա)՝ արմատ, Ա՝ հնչյունափոխված կամ ինքնուրույն կիրառություն չունեցող հիմքեր, ածանցներ՝ ա, վերջավորություն՝ վ, հոդակապ՝ հ: Եզրույթակերտման քայլերը նշված են {} փակագծերով:

գոյական	հոդ.	գոյական	հոդ.	բանաձև	ած.	հոդ.	բանաձև
աճառ	+	{{(հյուսվածք)}}	-	(Ա) + հ + {{(Ա + ա + ա)}}	(աճառ) ային	-	(Ա) + ա
	+	(մաշկ)	-	(Ա) + հ + (Ա)	հետ {{(աճառ) ային}, վեր {{(աճառ) ային}}	-	ա + {{(Ա) + ա}}
		հոդ աճառ, կոդ աճառ, սաղմն աճառ	-	(Ա) + (Ա)	(աճառ) ա պատ	+	(Ա) + հ + Ա
					(աճառ) ա վոր	+	(Ա) + հ + ա

² **Զ. Յ. Պետրոսյան**, Տերմինագիտության հիմունքներ, Եր., 2010, էջ 175:

³ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 166, 174- 175:

ավիշ	<u>ավիշ</u> (անոթ), <u>ավշ</u> (ախտ)	-	<u>Ա</u> + (U)	<u>ավշ</u> ային	-	<u>Ա</u> + <u>ս</u>
	<u>ավշ</u> {(անոթ) ներ}	-	<u>Ա</u> + {(U + վ)}	<u>ավշ</u> <u>ս</u> (նման)	+	<u>Ա</u> + <u>հ</u> + (U)
	<u>ավշ</u> <u>ս</u> (զեղծ)	+	<u>Ա</u> + <u>հ</u> + (U)			
	{ <u>ավշ</u> (արյուն)} ուրթուն	-	{ <u>Ա</u> + (U)} + <u>ս</u>			
	<u>ավշ</u> <u>ս</u> {հանգ ույց}	+	<u>Ա</u> + <u>հ</u> + { <u>Ա</u> + <u>ս</u> }			
ատամ	(ատամ) իկ	-	(U) + <u>ս</u>	(ատամն) ային	-	(U) + <u>ս</u>
	(ատամն) <u>ս</u> բույժ	+	(U) + <u>հ</u> + <u>Ա</u>	<u>շրթն</u> {(ատամն) ային}	-	<u>Ա</u> + {(U) + <u>ս</u> }
	(ատամն) (արմատ)	-	(U) + (U)			
	(ատամն) <u>ս</u> {բուժ արան}	+	(U) + <u>հ</u> + { <u>Ա</u> + <u>ս</u> }			
	{(ատամն) <u>ս</u> <u>բուժ</u> } ուրթուն	+	{(U) + <u>հ</u> + <u>Ա</u> } + <u>ս</u>			
	(ատամն) <u>ս</u> { <u>ից</u> <u>ք</u> }	+	(U) + <u>հ</u> + { <u>Ա</u> + <u>ս</u> }			
արգանդ	(արգանդ) <u>ս</u> (փող), (արգանդ) <u>ս</u> (բերան), (արգանդ) <u>ս</u> (վիզ)	+	(U) + <u>հ</u> + (U)	(արգանդ) ային	-	(U) + <u>ս</u>
	(արգանդ) <u>ս</u> բորբ, (արգանդ) <u>ս</u> խեղդ	+	(U) + <u>հ</u> + <u>Ա</u>	արտ {(արգանդ) ային}	+	<u>ս</u> + {(U) + <u>ս</u> }
	{(արգանդ) <u>ս</u> <u>խեղդ</u> } ուրթուն, (արգանդ) <u>ս</u> { <u>մուտ</u> <u>ք</u> }, {(արգանդ) <u>ս</u> { <u>հատ</u> <u>ու</u> }}	+	{(U) + <u>հ</u> + <u>Ա</u> } + <u>ս</u> (U) + <u>հ</u> + { <u>Ա</u> + <u>ս</u> }			
բազուկ	<u>բազուկ</u> (ուկր)	-	<u>Ա</u> + (U)	<u>բազկ</u> ային	-	<u>Ա</u> + <u>ս</u>
	<u>բազկ</u> <u>ս</u> (հող)	+	<u>Ա</u> + <u>հ</u> + (U)	նախ <u>ս</u> { <u>բազկ</u> ային}	+	<u>ս</u> + <u>հ</u> + { <u>Ա</u> + <u>ս</u> }
	նախ <u>ս</u> (բազուկ)	+	<u>ս</u> + <u>հ</u> + (U)			
	{ <u>բազկ</u> <u>ս</u> (թև) անի} <i>չղջիկ</i>	+	{ <u>Ա</u> + <u>հ</u> + (U)} + <u>ս</u>			
բջիջ	{ <u>բջջ</u> անք}	-	<u>Ա</u> + <u>ս</u>	<u>բջջ</u> ային	-	<u>Ա</u> + <u>ս</u>
	<u>բջջ</u> <u>ս</u> (թաղանթ), <u>բջջ</u> <u>ս</u> (դաշտ), <u>բջջ</u> <u>ս</u> (խորշ), <u>բջջ</u> <u>ս</u> (կորիզ), <u>բջջ</u> <u>ս</u> (կույտ),	+	<u>Ա</u> + <u>հ</u> + (U)	ներ { <u>բջջ</u> ային}, արտ <u>ս</u> { <u>բջջ</u> ային}	-	<u>ս</u> + { <u>Ա</u> + <u>ս</u> } <u>ս</u> + <u>հ</u> + { <u>Ա</u> + <u>ս</u> }

		բջջ ա (հյութ), բջջ ա (կյութ)					
		բջջ ա բան, բջջ ա գետ	+	<u>Ա</u> + h + <u>Ա</u>	{բջջ} ա (նման), {բջջ} ա (գուրկ)		<u>Ա</u> + h + (U)
		{բջջ ա գիւտ} ուրթուն	+	{ <u>Ա</u> + h + <u>Ա</u> } + ա	{բազմ ա բջջ} ային	+	{ <u>Ա</u> + h + <u>Ա</u> } + ա
					{(մի) ա (բջջ)} ային	+	{(U) + h + (U)} + ա
բուկ		բկ ա բորբ	+	<u>Ա</u> + h + <u>Ա</u>	{(բկ) անց ք} ային	-	{(U) + <u>Ա</u> + ա} + ա
		բկ {անց ք}, բկ {ուռ ուց ք}	-	<u>Ա</u> + { <u>Ա</u> + ա} <u>Ա</u> + { <u>Ա</u> + ա + ա}			
երիկամ		մակ (երիկամ)	-	ա + (U)	մակ {(երի- կամ) ային}, նակ {մակ (երիկամ)} ային	-	ա + {(U) + ա}, նակ {ա + (U)} + ա
ծածկ		(ծածկ) ույթ	-	(U) + ա	{(ծածկ) ույթ} ային	-	{(U) + ա} + ա
					վեր {(ծածկ) ային}	-	ա + {(U) + ա}
կոկորդ		մակ (կոկորդ)	-	ա + (U)	մակ {(կոկորդ) ային}	-	ա + {(U) + ա}
կոճ	+	պղպղել		(U) + h + (U)	(կոճ) ային	-	(U) + ա
					վեր {(կոճ) ային}	-	ա + {(U) + ա}
կործ (ք)	-	կրծ (ոսկր)		<u>Ա</u> + (U)	(մերծ) {կրծ ք ային}	-	<u>Ա</u> + { <u>Ա</u> + ա + ա}
		{կրծ (ոսկր)} {անը ակ} ա (պտուկ)	+	{ <u>Ա</u> + (U)} + { <u>Ա</u> + ա} + h + (U)	{(կրծ) (ոսկր) (անը) ակ} ա {(պտկ) ա (ձկ)}	+	{ <u>Ա</u> + (U)} + { <u>Ա</u> + ա} + h + { <u>Ա</u> + h + (U)}
կյութ	+	բան ուրթուն		{(U) + <u>Ա</u> } + ա	(կյութ) ական	-	(U) + ա
շուրթ		(շրթուն) ք [շրթունք, շուրթն բառի գրբ. հոգն. ձևը]	-	<u>Ա</u> + ա	շրթն ային	-	<u>Ա</u> + ա
որովայն	+	(թաղանթ)		(U) + h + (U)	արտ ա {(որովայն) ային}	+	ա + h + {(U) + ա}
սիրտ	+	(մկան)		(U) + h + (U)	{նախ ա սրտ} ային, նակ նախ ա {սրտ} ային}, արտ ա {սրտ} ային}	+	{ա + h + <u>Ա</u> } + ա, նակ ա + h + {U + ա}
ուղեղ		(ուղեղ) իկ	-	(U) + ա	մակ {(ուղեղ) ային}, արտ ա {(ուղեղ) ային}	-	ա + {(U) + ա}, նակ {ա + U} + ա

Վերոնշյալ բոլոր բանաձևերը հիշյալ կադապարի եզրույթակերտման համար գործուն են: Հնչյունափոխության բոլոր դեպքերը հնարավոր է քննել զուգընթաց: Ընդ որում, հնչյունափոխությունը կարելի է նշել հետևյալ բանաձևով՝ f (զույգ) = զուգ, որտեղ $f \leftrightarrow ույ > ու$:

Բ) գոյական – գոյական - ածական – բայ կադապարը՝ ներքոնշյալ բանաձևերով:

գոյ.	գոյ.	ած.	բայ	բանաձև
բերան	(բերան) և բորբ. (բերան) և (խոռոչ), (բերան) և կցում/ ություն	(բերան) ային, ներ {(բերան) ային}	(բերան) և (կց) էլ	(U) + h + {(U) + ա}
			(բերան) և {կց վ էլ}	(U) + h + {U + ա + ա}
բորբոք (ում)	հակ և {բորբոք ում}	հակ և {բորբոք ային}	բորբոք էլ	U + ա
գույն	գուն և (նկար)	գուն ային/ավոր	{գուն ավոր} էլ	{U + ա + ա}
թույն	թուն և բան, թուն և բույժ, {թուն և բուժ} ություն, {թուն և բան} ություն	թուն ավոր, թուն ոտ	{թուն ավոր} էլ	{U + ա} + ա
թուր	թր և (զեղծ), թր և (պարկ), թր և {ծոր ան}, թր {արտ և դր ություն} // ում, թր {արտ և {զատ ում} // ություն	թր և մուր	թր արտ և {զատ էլ}, թր և կալ էլ	U + ա + h + {U + ա}, U + h + U + ա
ծն(ունդ)	{ծն նդ} և բեր ություն	նախ և {ծն նդ յան}, հակ և (ծին)	ծն էլ	U + ա
մակարդ (ում)	հակ և մակարդ ում	հակ և {մակարդ իչ}	մակարդ էլ	U + ա
մեզ	միզ ուկ	հակ և {միզ և մուր ային}	միզ էլ	U + ա
նեխ (ում)	հակ և {նեխ ում}	հակ և {նեխ իչ}	նեխ էլ	U + ա
ոսկոր	ոսկրաբանություն, ոսկրաբուժություն, ոսկրահայուսվածք, ոսկրաբեկ ում // ություն, ոսկրաբորբ, ոսկրաբույժ, ոսկրաբուն	(ոսկր) ային (ոսկր) և (ծին), (ոսկր) և {քայքայ} իչ ⁴	ոսկր և հատ էլ	(U) + h + {U + ա}
ջիլ	ջլ և բազուկ	ջլ ային, ջլ ոտ ջլ և (պինդ), ջլ և (կազմ)	ջլ և ձգ վ էլ	U + h + {U + ա + ա}
ջիղ	ջղ և ձգ ում // ություն	ջղ ային, ջղ և (գրգռ)	{ջղ} ախ՝ն ան ալ, ջղ և {գրգռ վ էլ}	{U + ա} + ա + ա, U + h + {U + ա + ա}
սաղմ	{սաղմ} իլ	արտ և {սաղմն} ային}	{սաղմն ավոր} վ էլ	{U + ա} + ա + ա

⁴ Ըստ Ս. Գալստյանի՝ -իչ- ով բառերի յուրահատկությունը և երկարժեքության հիմքը տեխնիկական գիտաբառերի վերածվելն են: Տե՛ս Ս. Գալստյան, Ածանցումը և ածանցները ժամանակակից հայերենում, Եր., 1978, էջ 140:

Գ) ածական - ածական – գոյական – մակբայ - բայ կադապարով

ած.	ած.	գոյ.	մակբայ	բանաձև	բայ	բանաձև
թռւլ	թռւլ և միտ	թռւլ ություն	{թռւլ և մտ} արար, {թռւլ և մտ} որեն, {թռւլ և տես} որեն	{U + h + U} + ա	{թռւլ և միտ} ան ալ	{U + h + U} + ա + ա
կատաղ (ի)	կատաղադէմ	կատաղ ություն, կատաղ ախտ	կատաղ որեն/ա բար	U + ա, U + h + ա	կատաղ էլ	U + ա
ջերմ	ջերմակայուն, (ջերմ) և հար ույց	(ջերմ) ություն, (ջերմ)անկոթյուն, (ջերմ) և կայունություն, (ջերմ) և (դադար), (ջերմ) և (կայծկած)	(ջերմ) (եռանդ) և բար	{{(U) (U)} + h + ա	(ջերմ) էլ, (ջերմ) և մե կուսացն էլ	(U) + ա, (U) + h + U + U + ա + ա

Դ) գոյական – ածական – մակբայ - բայ կադապարով

գոյ.	ած.	մբ.	բայ	բանաձև
լեզվ ակ, լեզվ (աղերս), լեզվ և (խոտ) եզնալեզու, լեզվ և (ծայր), լեզվ և (ճյուղ), լեզվ և (խումբ), լեզվ և գետ, լեզվ և բան, լեզվ և {մի և վոր}, {լեզվ և հատ} ություն, {լեզվ և բան} ություն, {լեզվ և գիտ} ություն, լեզվ և {միջ ոց}, {լեզվ և հն է և բան} ություն, լեզվ և {հոգե և բան ություն}, լեզվ և {{գործ} ած ություն}, լեզվ և [ըն տան ի]ք, լեզվ և {կատար էլ և (գործ) ում}, լեզվ և կց ություն, լեզվ և կց ում, լեզվ և {համա(կարգ)}	{լեզվ և բան} ական, {լեզվ և գր} ական, {լեզվ և գիտ} ական, {լեզվ ակ} ային, {լեզվ ակ} ային՝ կատկային, լեզվ ական, ենթ և {լեզվ ային}, {լեզվ ակ} և (ձև)	{լեզվ և բան} որեն	{լեզվ և հատ} էլ	{U + h + U} + ա, կամ՝ U + h + {U + ա}

Եզրույթակերտման համար ամենագործուն բանաձևերի թվում են նաև՝ U + ա, (U) + (U), (U) + U, (U) + h + {{(U) + h + ա}, {(U) + h + (U)}, {(U) + h + (U) (U) + h + (U)} + ա, (U) + h + {(U) + h + (U) + ա}, (U) և {(U) (U) ակ}, (U) + h [ա|U] + ա + ա, (U) + ա {(U) + ա + h + (U) + ա}, (U) + h + (U) + ա, (U) + h + {ա + h + (U)}. U + h + U, {(U) + (U)} + ա. {(U) + (U)} + ա, U + ա, (U) + ա, ա + h + {U + ա}, {(U) + ա} + h + (U), {(U) + h + (U)} և, կամ՝ (U) + h + {(U)} ա:

Եզրույթների դասակարգման համապարփակ քննության սկզբունքը հնարավոր է դարձնում հնչյունափոխության, եզրույթակազմութ-

յան, եզրույթակազմական փնջերի, հիմքերի, քայլերի⁵, եզրույթաբանական դաշտերի, եզրույթահամակարգերի, եզրույթների ստորակարգության, համակարգայնության, պատճառաբանվածության, խոսքիմասային պատկանելության առանձնահատկությունների զուգընթաց քննություն կատարելը, եզրութային բառապաշարի ներլեզվական և արտալեզվական խնդիրներ քննելը, եզրույթակերտման եղանակներն ու միջոցները պարզելը, կադապարներ մատնանշելը, մասնագիտական բառարաններ կազմելու եզրույթակարգավորող ուղիներ որոնելը:

Հաջորդ խնդիրը **եզրութային տարարժեքությունն** է: Ինչպես գիտենք, եզրույթների իմաստի, քերականական, բառագործածության զանազան փոփոխությունները կարող են ազդել նաև դրանց «խոսքիմասային (ձևաբանական) արժեքի վրա՝ խախտելով, անկայունացնելով, փոխելով խոսքիմասային համակարգի ներհամակարգային շրջանակը»⁶:

Բառերի տարարժեքության համակողմանի ուսումնասիրմամբ, համակարգման աշխատանքներով զբաղվել են Գ. Ջահուկյանը, Ս. Աբրահամյանը, Ա. Հայրապետյանը, Պ. Բեդիրյանը, Ա. Խաչատրյանը, Գ. Խաչատրյանը, Լ. Խաչատրյանը, Ջ. Աղաջանյանը և այլք: Լ. Խաչատրյանն իրավացիորեն փաստում է. «Եթե լեզվական որևէ միավոր ենթարկվում է խոսքիմասային իմաստի ու արժեքի տեղաշարժերի, ապա սերիչ կադապարի իմաստային կառուցվածքն ու քերականական արժեքը կրում են ձևաբանաշարահյուսական կարգերի հարաբերակցված փոփոխություններ, որի հետևանքով մակաբերվում է բառաքերականական նոր իմաստավորում՝ նոր ձևաբանական արժեքով ու գործառույթով»⁷: Ընդ որում. «...որևէ միավորի տարարժեքության հիմքում կարող է հանդես գալ գործոնների մի խումբ՝ իբրև միմյանց լրացնող իմաստափոխական շղթայի օղակներ»⁸:

Որոշ եզրույթների գոյականացման հիմքում ընկած են եզրութացումը, եզրույթակերտ ածանցների տարարժեքությունը՝ -ացի, -ական, -ային, -արար, -ուն, -իչ և այլն: Եզրույթների դեպքում բառաքերականական իմաստաարժեքային փոփոխությունները տեղի են ունենում միայն նյութական իմաստ ունեցող բառերի ներսում և դրանց միջև, քանի որ սպասարկու բառերը եզրույթներ չեն կարող դառնալ:

Եզրութային տարարժեքության դեպքում քննության առարկա կարող են դառնալ տարհամակարգային եզրույթ - եզրույթ օրինակները.

⁵ Տե՛ս **Մ. Ա. Գալստյան**, Ժամանակակից հայոց լեզվի գործնական աշխատանքների ձեռնարկ, Եր., 2003, էջ 103-114:

⁶ **Ջ. Աղաջանյան**, Արդի հայերենի իմաստաարժեքային զուգաձևությունների բառաքերականական բառարան, Եր., 2017, էջ 3:

⁷ **Լ. Խաչատրյան**, Խոսքիմասային տարարժեքությունն արդի հայերենի կայուն կապակցություններում, Եր., 1996, էջ 5-6:

⁸ **Ջ. Աղաջանյան**, նշվ. աշխ., էջ 20:

ռեակցիա

կենսաբանություն	քիմիա	քաղաքականություն
մարմնի պատասխանը արտաքին և ներքին գրգիռներին	երկու կամ ավելի նյութերի քիմիական փոխազդեցություն	հեղափոխական շարժումների ամեն կարգի հասարակական առաջխաղացման անողոք ճնշման քաղաքականություն

Մարս

դիցաբանություն	աստղագիտություն	ծովագիտություն
Հին հռոմեական դիցաբանության մեջ պատերազմի աստված	հրատ՝ 4-րդ մոլորակը Արեգակնային համակարգում	կայմահարթակ՝ ոչ մեծ կիսակլոր հարթակ նավի կայմի վրա

Կամ՝ բարիքի *արժեք* (տնտ.), թվային *արժեք* (մաթ.), արտահանման *ծավալ* (տնտ.), խորանարդի *ծավալ* (մաթ.), բանկային *վարկ* (տնտ.), վարկ՝ պատիվ (բարոյագ.), ջերմափոխանակություն (տեխ., կենսաբ.) և այլն: Հաճախադեպ են նաև **բառ – տերմին** կաղապարով օրինակները:

Ներհամակարգային եզրույթ – եզրույթ օրինակները հաճախ տարարժեքության հետևանքով են, այսպես՝ գոյական (Գ) / ածական (Ա) կամ ածական / գոյական, բայ (Բ) / ածական / գոյական, բայ / գոյական խոսքիմասային պատկանելությամբ: Օրինակ՝

Գ / Ա

իրավ. - *ամբաստանյալ, մեղսագործ, մեղսակից, կասկածյալ, մեղադրյալ, մեղադրական.*

տեխ. - *կավախառնիչ, կավահունցիչ.*

տնտգ. - *մասնագործ.*

Ա / Գ

իրավ. - *մեղադրական՝ մեղադրագիր, մեղսագիտակ, մեղսակիր, մեղսունակ.*

կենդ. - *մեղրակեր՝ գիշակեր՝ մեղրասեր կաթնասուն.*

տեխ. - *ամբարձիկ լծակ.*

բսբ. - *մենահատիկ՝ ցորենի տեսակ.*

քրք. - *դոմոկրատ, ամբոխավար՝ դեմագոգ.*

Բ / Ա / Գ

իրավ. - *մեղադրող, դատապարտված, դատված:*

Տարբաժեք եզրույթաբանական բառարանների խնդիրը լուծելով՝ կարող ենք ապահովել եզրութային համակարգայնություն, միօրինակություն, նաև արգասավորություն:

Այսպիսով՝ 1. եզրույթների ըստ խոսքի մասերի դասակարգման մեր կողմից առաջարկվող վերոնշյալ սկզբունքը հնարավորություն է ընձեռում խոսքիմասային արժեքը դիտարկելու բառիմաստային և ձե-

վաբանական հատկանիշների ամբողջության մեջ՝ հաշվի առնելով եզրույթների խոսքիմասային դասակարգման բառակազմական, իմաստային - իմաստաբանական, ձևաբանական հատկանիշները, նաև հնչյունափոխական երևույթները՝ ըստ վերոնշյալ կաղապարների և բանաձևերի: Այսինքն, եզրույթների բազմահատկանիշ գուգրնթացքնության հնարավորություն է ստեղծվում:

2. Եզրույթների տարարժեքությունն էլ պետք է արտացոլվի մասնավոր եզրույթաբանական տարարժեքային բառարաններում՝ հիմք ընդունելով տարարժեք եզրույթների ներհամակարգային և տարհամակարգային տարբերակները, ընդ որում՝ դրանցում կարող են ներառվել նաև **բառ և եզրույթ** կաղապարով տարարժեք եզրույթային միավորները:

КАРИНЕ МИКАЕЛЯН – Классификация терминов по частиречевой принадлежности. – Предложенный нами выше принцип шаблонной классификации терминов по частям речи, насколько нам известно, в лингвистике, как таковой, четко сформулирован впервые. Он дает возможность рассматривать термины в совокупности словосочетательных и морфологических признаков, учитывая словообразовательные, семантические, морфологические особенности речевые и образно-меняющиеся явления согласно вышеуказанным шаблонам и формулам, то есть создается возможность проведения экспертизы терминов на многозначном, фонетическом, словообразовательном уровнях.

Разноценности терминов также должны быть обобщены в отраслевых терминологических словарях с включением внутрисистемных и разносистемных терминологических единиц, при этом в них могут быть включены также разноценные единицы, охватываемые словом и термином.

Ключевые слова: термины, части речи, принцип шаблонной классификации, разнообразные термины, словообразовательные шаги для формирования термина, формулы для формирования термина

KARINA MIKAYELYAN – Classification of Terms by Parts of Speech Affiliation. – The principle of template classification of terms by parts of speech proposed above, as far as we know, is clearly formulated for the first time in linguistics as such. It makes it possible to consider terms in the totality of word-combination and morphological features, taking into account word-formation, semantic, morphological features of speech and figuratively-changing phenomena according to the above mentioned templates and formulas, that is, it is possible to conduct an examination of terms at the multivalued, phonetic, word-formation levels.

Equivalences of terms should also be generalized in sectoral terminological dictionaries with the inclusion of intra-system and multi-system terminological units, while they may also include units of different values covered by the word and term.

Key words: term, parts of speech, the principle of template classification, heterogeneous terms, word-formation steps for the formation of a term, formulas for the formation of a term